

ADVIES JEROEN DE WILLIGEN

Openbare ruimte als voorwaarde voor welzijn en welvaart

Scope en uitgangspunten

De straat als een verlengstuk van onze huiselijke activiteit, de hof als een intieme vorm van buitenwereld, de kruising als een brandpunt van uitwisseling, de stadstuin of het park als een vlucht van de stedelijke dynamiek en het plein als een podium voor ons collectieve verlangen: we zien de openbare ruimte graag als de basis voor het stedelijk leven. In zekere zin is die ruimte dat ook altijd geweest. Het kruispunt is tenslotte het oerprincipe van alle vormen van nederzetting en vestiging. Maar zijn we als gemeenschap nog voldoende eigenaar van deze ruimte? Behoort de ruimte die we nu gemakkelijk zien als 'tussenruimte', als ruimte om ons te verplaatsen, nog wel tot het centrum van ons ruimtelijk denken en doen? Of wordt het tijd dat we de publieke sfeer weer tot de grondslag van ons ruimtelijk handelen uitroepen, tot een plek waar ruimtelijke opgaven bij elkaar komen?

De openbare ruimte vormt het wezen van het ruimtelijk ontwerp. Zoals architectuur niet zonder ruimtelijke relatie met de omgeving functioneert, zo functioneert de stedenbouw evenmin zonder relatie tussen bebouwing en de openbare ruimte. De openbare ruimte is nooit het *resultaat* van een ontwikkeling, maar altijd de *voorwaarde* ervoor. Met de openbare ruimte creëren we plek voor het stedelijk leven, mobiliseren we het stadsleven. Er is plaats voor interactie: mensen, goederen, kapitaal, kennis en cultuur komen in de openbare ruimte letterlijk bijeen. Hier komt technische, economische, sociale en culturele innovatie tot stand. De openbare ruimte *bedient* kortom het stedelijk leven en moet iedereen een plek kunnen geven, aangezien menselijke interactie tot de kern van de publieke sfeer behoort.

Conditie voor een bloeiende samenleving en agenda voor overheden

Om krachtig op te treden als ruimtelijk ontwerper, om private partijen te dwingen zich te voegen naar de visie van publieke partijen, is het benoemen van het algemeen belang essentieel. Het dienen van het algemeen belang is de legitimatie voor investeringen in openbare ruimte door overheden en ingrepen in de controle over privébezit. Overheden kunnen in de openbare ruimte werken aan vier belangrijke condities voor een bloeiende samenleving:

1. Veiligheid. Soms is het makkelijker om veiligheid collectief te organiseren; onze waterveiligheid bijvoorbeeld wordt al eeuwen door een overheid geregeld.
2. Verbinden. Om alle private adressen met elkaar te verbinden, hebben overheden een netwerk van openbare ruimtes, wegen, straten en paden ontwikkeld.
3. Ontmoeten. De openbare ruimte faciliteert ontmoetingen: het is dé plek voor interactie, dé plek waar uitwisseling van ideeën, cultuur en goederen plaatsvindt.
4. Leefkwaliteit. Openbare ruimte kan ook worden ingezet voor het verbeteren van de kwaliteit van leven. Ofwel door het ontwikkelen van openbare ruimtes met een fijne verblijfskwaliteit, of door het

in stand houden daarvan, het conserveren van natuurgebied, of bijvoorbeeld landschappen met grote cultuurhistorische waarde.

Overheden hebben zich lange tijd toegelegd op de eerste twee condities, maar zijn gaan inzien dat interactie en leefkwaliteit wel degelijk door inrichting en beheer van de openbare ruimte zijn te stimuleren en te verbeteren. Overheden realiseren zich meer en meer dat ze daarmee kunnen bijdragen aan het versterken van welzijn en welvaart. Ook voor provincies liggen hier nog grote kansen.

Goede publieke ruimte schept mogelijkheden voor flexibiliteit en vrijheid.

De steden en regio's die het beste de omslag hebben kunnen maken van het fabriceren van goederen naar een economie gebaseerd is op diensten en kennis, groeien het meest in inwoners en inkomen. Deze regio's weten goed nabijheid te organiseren, een belangrijke voorwaarde voor de nieuwe economie. Door die nabijheid kan informatie worden uitgewisseld, waarbij het niet zozeer gaat om de hoeveelheid van informatie, maar – als we de beroemde geografen Storper en Venables mogen geloven – vooral ook om de kwaliteit. Hierbij speelt face-to-facecontact een cruciale rol. Dat contact is cruciaal voor leren, vertrouwen en het reduceren van risico's, en maakt het mogelijk informatie in context te plaatsen en begrijpelijk en verifieerbaar te maken. Een goede stad faciliteert deze ontmoetingen, waarbij de Amerikaanse econoom Gleaser terecht opmerkt dat het daarbij niet alleen gaat om interactie in professionele settings. Hij betoogt dat nieuwe ideeën ook vaak ontstaan in de 'after work happy hour' wanneer mensen zich verplaatsen. Toevallige ontmoetingen leiden tot toevallige vernieuwing: serendipiteit als motor van kennisontwikkeling. Een vergelijkbaar betoog houdt de Deense ontwerper Jan Gehl in zijn klassieke boek *Life between buildings*, waarin hij drie verschillende activiteiten in de openbare ruimte benoemt: noodzakelijke activiteiten, optionele activiteiten en sociale activiteiten.

Noodzakelijke activiteiten – denk aan school, werk, postbezorging – vinden altijd plaats, onafhankelijk van de kwaliteit van de buitenruimte. Optionele en sociale activiteiten daarentegen vinden vooral plaats wanneer het weer en de fysieke omgeving uitnodigen tot deze activiteiten. Sociale activiteiten zijn afhankelijk van ontmoetingen tussen mensen en vinden overal plaats waar men elkaar toevallig en spontaan kan treffen, vaak daar waar noodzakelijke en optionele activiteiten elkaar kruisen. Het onderstreept het belang van goed ontworpen openbare ruimte.

Hieruit volgt dat we openbare ruimte nooit als oplossing voor een enkelvoudige opgave mogen zien. Elke vorm van openbare ruimte moet meer zijn dan die plek alleen. We kunnen er niet omheen: monofunctionele openbare ruimte bestaat niet. De openbare ruimte is nooit ondubbelzinnig, ontwikkelt zich altijd in gebruik en heeft daarvoor bepaalde onbestemde kenmerken nodig. De openbare ruimte vertegenwoordigt de meest tastbare maatschappelijke waarde van de stad, geeft altijd uiting aan de brede waaier van functies die onze steden karakteriseert. Dankzij de intensiteit van het stedelijk leven, de dynamiek van de straat en de menging van functies vinden we de stad goed. Een zekere indeling volgens lichte zonering is onvermijdelijk, vooral de hiërarchie van snelheid, gebruik en ruimte zijn van belang, maar de openbare ruimte kent liefst geen

eenduidige functies of hoofdoelen. De publieke sfeer kleurt de typisch stedelijke, functionele veelzijdigheid. In de beste openbare ruimtes kunnen veel dingen tegelijk gebeuren.

De ruimtelijk ontwerper moet zich bescheiden opstellen. Het stedelijk landschap moet vanzelfsprekend zijn, gebaseerd op een functionele indeling en met een cultuurhistorische onderlegger. Maar al *lijkt* goed ruimtelijk ontwerp vaak op niets doen, het *schept* uiteindelijk wel cruciale mogelijkheden voor flexibiliteit en vrijheid. Dat inzicht beschreef Kees Christiaanse al in 1989 in zijn manifest "Creating conditions for freedom" en is nu relevanter dan ooit. Willen we verantwoordelijkheid dragen voor de kwaliteit en leefbaarheid van onze steden, dan zullen we de openbare ruimte weer als vertrekpunt moeten nemen voor onze ruimtelijke verbeelding. De openbare ruimte vormt de fysieke voorwaarde van de stad, en zorgt ervoor dat steden staan voor nabijheid, dichtheid en contact. Een goed ingerichte en beheerde openbare ruimte is essentieel voor welzijn en welvaart. De stad kan niet zonder.

Advies voor het vervolg:

1 Niet anders kijken maar wel beter!

1 A.

Klimaatadaptatie en mitigatie zijn de grote opgaves. Maar het is minstens zo belangrijk en gelegitimeerd om openbare ruimte in te richten om bij te dragen aan de kwaliteit voor de leefomgeving. In mijn stuk pleit ik voor het integraal ontwerpen aan de openbare ruimte waarbij er aan vier verschillende doelen wordt gewerkt, twee technische: Veiligheid (lees: Klimaatadaptatie), Verbinden (verkeer), en twee meer sociaal-culturele: Ontmoeten (inclusieve openbare ruimte met verblijfskwaliteit) en Leefkwaliteit (Natuur en recreatie met of zonder erfgoed)

1 B.

De veranderdruk ontstaat meestal vanuit de technische vraagstukken zoals verkeersproblematiek, klimaatadaptatie en waterhuishouding. Tegenwoordig komen daar vaak nog andere (laten we zeggen semi-technische) doelen bij als: ecologie en erfgoedconservering (althans in Groningen). Sociaal-culturele doelen delven vaak (zeker bij provinciale overheden) het onderspit. Daarom is het soms verstandig deze te koppelen aan of te beschouwen als ruimtelijke condities voor economische groei, zoals ik in mijn essay heb gepoogd te doen.

2 Door PZH niet als een provincie te zien maar als een stadsdeel van de Randstad en/of Nederstad, maakt de provincie misschien wel nergens meer echt het verschil. Er is geen ommeland zoals in Groningen. Maar er zijn natuurlijk altijd nog wel veel grensoverschrijdende opgaven, die om een netwerk vragen. Zoals water, natuur, verkeer etc. De invulling van deze opgaven kan beter wanneer ze niet puur vanuit een technisch perspectief worden bekeken. Dan kunnen deze publiek ruimte ook andere betekenissen krijgen en houden.

2.A

In Nederland en zeker niet in Zuid-Holland is er geen binnen en buiten. Daan Z. heeft ooit geponeerd dat we Nederland geen vol land is maar een lege stad en dat geldt zeker voor Zuid Holland. Dat betekent ondermeer dat al het groen en landschap ook altijd een stedelijke functie heeft, en dus ook betekenis voor quality of life en daarmee sociaal culturele.

2 B.

Functie menging geen stapeling en geen scheiding. Laten we de (Heemraads)singel als metafoor gebruiken voor een goede openbare ruimte inrichting. Een profiel voor verblijven, verbinden, contemplatie, ontmoeting, inclusiviteit, ecologie, water, hitte, verkeer en hele dure adressen.

3.

Ja, maar niet conserverend. Vooral om openbare ruimte culturele betekenis te geven. Hiermee kunnen landschappen en plekken aantrekkelijker worden. Ronald Wall heeft ooit studie gedaan dat steden met Unesco monumenten meer FDI aantrekt dan zonder.

Volgende producten maken:

1 Speelveld verder uitwerken

Ik zou graag willen weten over welke openbare ruimte we het eigenlijk hebben. Maak een kaart van alle provinciale openbare ruimte die er is. Daarnaast een kaart met alle rijksgronden en de gronden in gemeentelijk eigendom. Dan ook nog een kaart met alle waterschaps bezit. Dan kaarten met de gronden van alle NGO's die land in bezit hebben zoals: staatsbosbeheer, natuurmonumenten etc.

Allemaal als schwarzplan. En ook een geaggregeerde

Dan heb je een soort van speelveld.

2 Dynamiek in beeld

Ik zou ook graag een kaart willen zien met daarop alle door de overheid of semioverheid geïnitieerde projecten, niet zijnde gebiedsontwikkelingen. Wegen, natuurtransformaties, waterprojecten etc.

Dan heb je de dynamiek

3 Doelen van investeringen in kaart

Een kaart met de projectdoelen volgens de 4 beschreven condities

- Eerst een kaart met alle verkeersprojecten
- Daarna een kaart met alle veiligheids projecten
- Dan een kaart met alle ontmoetingsplekken (moeilijk)
- En één met alle kwaliteit van de leefomgevings projecten.

Daarna moet je met alle stakeholders (grondeigenaren) dit bespreken.

Jeroen de Willigen MSc.

Stedenbouwkundige De Zwarte Hond

Stadsbouwmeester Gemeente Groningen